

Proměny přístupu československé diplomacie k arabsko-izraelskému konfliktu v letech 1948–1967

The Gradual Changes of the Attitude of Czechoslovak Diplomacy toward the Arab-Israeli Conflict during the 1948–1967 Period

EVA TATEROVÁ

Institute of Contemporary History of the Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic

---

E-MAIL

taterova@usd.cas.cz

ORCID

<http://orcid.org/0000-0001-9984-4841>

ABSTRACT

This study examines the evolution of Czechoslovak foreign policy towards selected actors of Arab-Israeli conflict in 1948–1967. Once very friendly relations of Czechoslovakia with Israel were soon replaced by a gradually developing cooperation with some Arab actors. However, even this partnership encountered several difficult moments. Despite long-term ideological disputes with Arab nationalist leaders, Czechoslovakia demonstrated unconditional support for the Arab coalition in the Six-Day War (1967), and the pro-Arab orientation had become the unquestionable line of Czechoslovak Middle East policy in the Cold War. Since the article is based on the New Cold War History approach, in addition to the previously unpublished information from the archival documents it also aims to offer a partial interpretation of Czechoslovakia's diplomatic position as a satellite state of the Soviet Union with regard to its foreign policy strategies towards selected Middle Eastern Third world countries in the first two decades of the Cold War.

KEYWORDS

Arab-Israeli conflict, Czechoslovakia, Czechoslovak diplomacy, Middle East, Cold War

---

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1795>

ÚVOD

V období studené války Blízký východ představoval jeden z důležitých geostrategických regionů, kde spolu soupeřily oba bloky supervelmocí v oblasti politické, ekonomické, vojenské, kulturní a v neposlední řadě ideologické. Ačkoliv politické rozložení moci v oblasti procházelo řadou proměn v důsledku pokračující dekolonizace, vzestupu nových ideologií, fundamentálních politických změn v důsledku politických převratů a probíhajících vojenských konfliktů, jednou z hlavních blízkovýchodních otázek, jež rovněž polarizovaly soudobou mezinárodní politiku, se stal arabsko-izraelský konflikt. Nejen samotný vznik nezávislého Státu Izrael v květnu 1948, ale taktéž pozdější klíčové momenty související s vývojem arabsko-izraelského konfliktu jako např. Suezská krize (1956) či Šestidenní válka (1967) rozdělovaly v prvních dvou dekádách studené války mezinárodní společenství v pohledu na to, jakým způsobem k těmto událostem a jednotlivým zainteresovaným aktérům přistupovat.

Arabsko-izraelský konflikt se tak stal politickou otázkou se značnou globální důležitostí, ke kterému téměř všechny země světa postupem času musely zaujmout konkrétní postoj, přičemž výjimkou nebylo ani komunistické Československo. Zde je nicméně nutné zdůraznit, že československá blízkovýchodní politika prošla během prvních dvou dekád studené války několika důležitými vývojovými etapami s ohledem na své základní priority i podobu vztahů s některými aktéry v oblasti. Cílem tohoto textu je na základě doposud málo vytěžených českých archivních zdrojů popsat proměny v přístupu československé diplomacie vůči vybraným aktérům arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967 a zhodnotit vývoj oficiálních pozic československé blízkovýchodní diplomacie v tomto období.

Pozornost bude věnována primárně těm aktérům, kteří do konfliktu byli přímo vojensky zapojeni – tedy Izraeli, Egyptu, Sýrii, Jordánsku, Libanonu a vybraným palestinským skupinám. Jak však bude podrobně vysvětleno v dalším textu, ne všichni tito aktéři měli z pohledu československé diplomacie ve sledovaném období stejnou důležitost, a proto se bilaterální vztahy s vybranými z nich v jednotlivých časových etapách rozvíjely mnohem intenzivněji než ty ostatní, což se tato studie snaží realisticky reflektovat. Rok 1948 jako dolní časová hranice byl určen nejen s ohledem na vyhlášení nezávislého Izraele, ale rovněž jako rok, kdy

v Československu dochází k definitivnímu převzetí moci Komunistickou stranou Československa (KSČ) v důsledku únorového převratu, což mělo významné dopady též na zahraniční politiku země. Rovněž rok 1967 je obecně považován za důležitý milník arabsko-izraelského konfliktu, kdy události Šestidenní války vzbudily řadu kontroverzí s ohledem na mezinárodní právo a vedly k tomu, že řada zemí začala přistupovat k Izraeli kritičtěji než v minulosti. Většina zemí východního bloku včetně Československa dokonce v reakci na tento konflikt s židovským státem oficiálně vypověděla své diplomatické vztahy.

Text nejprve zhodnotí existující výzkum tohoto tématu a představí použitá metodologická východiska. Tři následující kapitoly se poté zaměří na základní vývojové etapy přístupu československé zahraniční politiky vůči aktérům arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967. První z těchto etap je období přelomu čtyřicátých a padesátých let, do kterého se datuje krátká fáze nadstandardního přátelství mezi Československem a Izraelem záhy přerušovaná komunistickými politickými procesy, jejichž oběťmi se kromě dvou izraelských občanů stala řada Čechoslováků židovského původu. Posléze se československá blízkovýchodní politika dostala do další etapy charakteristické určitou nejistotou jak přistupovat k nově ustanoveným nacionalistickým režimům, které se postupně v některých arabských státech etablovaly. Za určitý milník je v tomto kontextu sice považována československo-egyptská smlouva o dodávkách zbraní a dalšího vojenského materiálu z roku 1955, ale přesto se i po jejím uzavření československá diplomacie v řadě případů nejen vůči režimu Gamála Násira stavěla značně kriticky.

Navzdory výkyvům ve vzájemných vztazích s arabskými státy přichází v roce 1967 v souvislosti s událostmi Šestidenní války třetí etapa československé blízkovýchodní politiky, ve které dochází k definitivnímu stvrzení pro-arabské orientace. Československo nejenže okamžitě odsoudilo probíhající izraelskou vojenskou operaci a jednoznačně podpořilo arabskou stranu, ale zároveň přerušilo své diplomatické vztahy s Izraelem. Současně Šestidenní válka ve svých důsledcích vedla k mobilizaci a někdy též radikalizaci palestinských národně-osvobozeneckých skupin, s některými z nich československá diplomacie postupně navázala poměrně úzký kontakt. Toto směřování československého diplomatického přístupu vůči arabsko-izraelskému konfliktu do skončení studené války již nezaznamenalo zásadní revizi.

Výzkum zahraničněpolitických a dalších aktivit jiných aktérů než jen obou supervelmocí SSSR a USA je jedním ze současných důležitých historiografických trendů při studiu studené války. Tzv. *New Cold War History* se používá jako označení pro celou škálu různých přístupů, které rozšiřují pohled na studium studené války s ohledem na participaci státních a nestátních aktérů, a v neposlední řadě též snahu doplnit výzkum událostí studené války o informace z nově otevřených archivů bývalého východního bloku, které jsou oproti fondům západních zemích doposud prostudované jen z malé části (WESTAD 2000: 5–6).

Ne vždy pochopitelně informace z těchto fondů přinášejí zcela převratné a nové informace. Přesto je však jejich role při studiu konkrétních událostí a jevů studené války nezastupitelná, a to ať už z toho důvodu, že přinášejí střípky informací nutné k doplnění celkového obrazu studovaného tématu, potvrzují některé do té doby předpokládané, ale neověřené informace, popř. vyvrací některé zažitě mýty ohledně historických událostí. Za jeden z těchto mýtů je nutné považovat např. tradiční vnímání pozic satelitních států východního bloku vycházející z předpokladu, že tyto země vždy oddaně následovaly sovětské vedení a v rozvoji svých zahraničněpolitických koncepcí tak byly do značné míry pasivní (HOPKINS 2007: 913–914).

Nově deklasifikované archivní dokumenty v zemích bývalého východního bloku však ukazují, že tento předpoklad platil pouze částečně. Velmi dobře se částečná autonomie satelitních států SSSR projevovala v přístupu k nově dekolonizovaným státům, které představovaly specifickou oblast pro studenoválečné soupeření a dle Westada je studium interakcí a vývoje zemí tzv. Třetího světa po skončení procesu dekolonizace jedním z důležitých paradigmat *New Cold War History* (WESTAD 2002: 561–564). Sovětský svaz zastával dlouhodobou strategii rozšiřovat v těchto zemích svou sféru vlivu a očekával, že mu jeho satelitní země budou v tomto úsilí nápomocné. Záleželo nicméně na vedení každého satelitního státu, jakým způsobem se k této agendě postavilo s ohledem na výběr konkrétních partnerů i strategií vzájemné spolupráce (KOURA 2019: 16–18).

Politické a další aktivity Československa na Blízkém východě tak v tomto ohledu s přihlédnutím ke globální geostrategické důležitosti regionu představují důležitý příspěvek ke komplexnímu pochopení dynamiky studené války. Případová studie československé diplomacie vůči aktérům

arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967 nejenže doplňuje penzum informací o vývoji československé blízkovýchodní politiky, ale současně též přináší interpretaci diplomatické pozice satelitního státu Sovětského svazu v prvních dvou dekádách studené války s ohledem na manévrovací prostor, jaký Československo v některých partikulárních mezinárodních otázkách mělo.

ZHODNOCENÍ EXISTUJÍCÍHO VÝZKUMU TÉMATU

Téma československého působení v zemích tzv. Třetího světa v období studené války se v posledních letech těší rostoucímu zájmu nejen odborné komunity. Postupně tak vzniká řada důležitých studií věnujících se politickým, ekonomickým, vojenským a kulturním interakcím mezi Československem a vybranými zeměmi Afriky, Asie a Latinské Ameriky.¹ Kromě ryze mezistátní úrovně těchto vztahů stále větší pozornost získává studium kontaktů Československa s vybranými nestátními aktéry především z řad národně-osvobozeneckých hnutí, analýza způsobů šíření ideologie socialismu mj. prostřednictvím stipendijních programů v Československu pro vybrané studenty z dekolonizovaných oblastí a v neposlední řadě také problematika zahraničních aktivit československé rozvědky.²

Existující publikace k problematice zahraničněpolitických aktivit Československa na Blízkém východě v období studené války se doposud zabývaly převážně vybranými dílčími tématy ve vztazích s místními aktéry nebo vybranou výsečí několika málo let, avšak ucelená studie přístupu Československa vůči aktérům arabsko-izraelského konfliktu založená na důkladné heuristice doposud schází. Určitou výjimku v tomto ohledu představuje snad jen kniha Petra Zídka a Karla Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989* (2009), v níž autoři předkládají základní přehled zásadních událostí a interakcí mezi Československem a vybranými státy blízkovýchodního regionu. Každé ze studovaných lokálních zemí je však věnována pouze jedna kapitola kratšího rozsahu, což nutně vede k tomu, že kniha má spíše přehledový charakter bez ambic o hlubší interpretaci soudobé československé blízkovýchodní politiky.

Doposud širší spektrum publikací existuje k československo-izraelským vztahům v porovnání s literaturou zaměřenou na interakce Československa s arabskými státy. Téma krátké etapy přátelství mezi

Izraelem a východním blokem v počátcích studené války představuje práce Arnolda Krammera *The Forgotten Friendship. Israel and the Soviet Bloc 1947–53* (1974) – vzhledem k roku vzniku publikace její autor však nemohl mít přístup k československým vládním dokumentům, kniha je navíc již poněkud zastaralá. Tématem československé pomoci při vzniku Státu Izrael se zabýval rovněž izraelský historik Martin Wein ve své knize *A History of Czechs and Jews: A Slavic Jerusalem* (2019), která předkládá různé filozofické, historio-
grafické a kulturní perspektivy v souvislosti s českou stopou ve vývoji sionistického hnutí a jeho snah o získání nezávislého státu. Československo-izraelským vztahům během studené války se nicméně věnuje pouze jedna kapitola, která není založena na studiu archivních zdrojů.

Tématy souvisejícími s širším historickým, kulturním a religionistickým přesahem vztahů mezi Československem a některými arabskými státy se zabývali čeští orientalisté Jiří Bečka a Miloš Mendel v knize *Islám a české země* (1998), na tuto publikaci pak navázala monografie autorského kolektivu Miloše Mendela, Bronislava Ostřanského a Tomáše Rataje *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí* (2007). Zahraničněpolitickým vztahům Československa s arabskými zeměmi v době studené války se však tyto knihy dotýkají spíše okrajově a bez zahrnutí archivních zdrojů stejně jako práce Marka Čejky *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu* (2013), v níž autor věnuje postojům Československa vůči aktérům arabsko-izraelského konfliktu pouze stručnou závěrečnou kapitolu. V krátkosti hlavní milníky československo-egyptských vztahů představuje kniha *Dějiny Egypta* (2021) autorského kolektivu Ladislava Bareše, Eduarda Gombára a Rudolfa Veselého, ale opět se jedná spíše o stručný přehled hlavních událostí bez ambic o detailní analýzu vztahů mezi oběma zeměmi ve druhé polovině 20. století.

Velmi důležitou oblastí bilaterálních vztahů mezi Československem a vybranými blízkovýchodními zeměmi v době studené války byla spolupráce ve vojenské oblasti. Důležitou knihou je v tomto kontextu monografie autorského kolektivu Jiřího Dufka, Karla Kaplana a Vladimíra Šlosara *Československo a Izrael v letech 1947–1953. Studie* (1993), která detailně analyzuje vojenskou dimenzi vzájemných vztahů zejména s ohledem na československou pomoc nově vznikajícímu židovskému státu, chybí zde nicméně další přesah jak z hlediska časového, tak s ohledem na interakce s arabskými

státy regionu. Téma dodávek československých zbraní do Sýrie zpracoval ve svém článku *Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955–1989* Jan Adamec v časopise *Les Cahiers Sirice* (2013), jeho text nicméně není založený na studiu archivních dokumentů, ale na sekundární literatuře a analýze dostupných veřejných zdrojů.

Dlouhodobě důležitou, byť dílčí problematiku vysílání československých vojenských expertů do arabských zemí studuje Milan Vyhlídal, který toto téma zpracoval v několika případových studiích, mj. např. v článku *Češi v Káhiře. Aktivní pomoc Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně při budování Military Technical College v Káhiře* vydaném v časopise *Historica Olomucensia* (2010). Z nejnovější literatury je třeba uvést knihu autorského kolektivu Daniely Richterové, Mikuláše Pešty a Natalie Telepnevy *Banking on Military Assistance: Czechoslovakia's Struggle for Influence and Profit in the Third World 1955–1968* v časopisu *The International History Review* (2021), která mj. reflektuje roli Egypta v soudobé československé zahraniční bezpečnostní politice – text samotný má nicméně širší zobecňující záběr, spolupráci Československa s jednotlivými blízkovýchodními zeměmi je tedy věnována jen dílčí pozornost.

Důležitým zdrojem informací pro výzkumy tohoto typu jsou samozřejmě publikace vycházející ze vzpomínek pamětníků dobových událostí, i když je pochopitelně nutné přihlížet k určitým zkreslením a omezením, která se u memoárů často objevují. Za důležitou autobiografickou knihu lze považovat *Vzpomínky: 1945–1968* bývalého československého velvyslance v Tel Avivu Eduarda Golstücker (2005) a memoáry *Open the Gates! The Dramatic Personal Story of 'Illegal Immigration' to Israel* prvního izraelského vyslance v Československu Ehuda Avriela (1975). Na analýze rozhovorů s Araby studujícími v komunistickém Československu je založen výzkum Daniely Hannové, mj. publikovaný v článku *Problémoví elegáni. Arabští studenti v Praze v 50. a 60. letech 20. století* v časopise *Acta Universitatis Carolinae* (2014) reflektující vzdělávací a kulturní linii československé zahraniční politiky vůči vybraným arabským státům prostřednictvím stipendijních programů pro studium v Československu.

Vedle výše uvedených textů existuje bohatý fond publikací, které se primárně zaměřují na moderní dějiny Blízkého východu nebo na historii studené války, přičemž v některých případech se dotýkají též bilaterálních

vztahů Československa s některými blízkovýchodními aktéry. Ve většině případů se však jedná spíše o stručná pojednání o z hlediska mezinárodních vztahů zásadních událostech jako československá podpora vzniku Izraele, důsledky uzavření smlouvy mezi Československem a Egyptem pro eskalaci Suezské krize, dodávky československých zbraní a dalšího vojenského materiálu vybraným arabským státům apod. Není možné prezentovat vyčerpávající seznam této literatury, avšak značný mezinárodní ohlas získaly např. tyto knihy: *The Modern Middle East: A Political History since the First World War* Mehrana Kamravy (2005); *The Cold War: A New History* Johna L. Gaddise (2005); *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–1998* Bennyho Morrise v aktualizovaném vydání z roku 2011; a *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East* Guye Larona (2017).

METODOLOGICKÉ POZNÁMKY

Tento výzkum je založený kromě práce s relevantní sekundární literaturou především na studiu doposud málo vytěžených archivních zdrojů z relevantních českých archivů. Konkrétně se jedná o fondy z Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV), Národního archivu České republiky (NA) a Archivu bezpečnostních složek (ABS). Stěžejní roli pro výzkum představují zejména zdroje z AMZV, a to z toho důvodu, že byt se na tvorbě československé blízkovýchodní politiky podílela také řada jiných aktérů, ministerstvo zahraničních věcí koordinovalo utváření oficiální diplomatické pozice Československa. Proto se v těchto fondech vedle reportů z ambasád, diplomatické korespondence, záznamů o schůzkách a dalších interních dokumentů objevují též kopie zpráv z institucí jako Kancelář prezidenta republiky, ministerstvo národní obrany, ministerstvo zahraničního obchodu a mnoha dalších.

Jednou z ambic této studie tedy je prezentovat doposud nezveřejněná fakta dotýkající se přístupu Československa k arabsko-izraelskému konfliktu během prvních dvou dekád studené války. Bylo by samozřejmě žádoucí získané informace z českých archivních sbírek konfrontovat se zdroji z odpovídajících sovětských a blízkovýchodních archivů, které předkládají další náhledy na interakce s Československem, a zejména v případě sovětských dokumentů rovněž na způsob, jakým Sovětský svaz ovlivňoval československou zahraniční politiku vůči vybraným aktérům na Blízkém východě. To však obecně není možné z důvodu nedostatečného přístupu

badatelů k těmto fondům. Ruská federace zahraničním výzkumníkům předkládá ke studiu jen omezené penzum ruskou stranou vybraných archivních složek, což brání komplexnímu porozumění sovětské politice během studené války (ÚSTR 2018).

Do značné míry limitovaný je rovněž přístup k izraelským archivním sbírkám zaměřeným na zahraniční politiku, kdy s odůvodněním zajištění izraelské státní bezpečnosti je řada zahraničněpolitických dokumentů odtajňována až se zpožděním sedmdesáti let od jejich vzniku (ISRAELI STATE ARCHIVES 2018). Poměrně složitý pro zahraniční badatele je též přístup k archivním materiálům dalších blízkovýchodních zemí: v případě Sýrie v důsledku probíhajícího válečného konfliktu není možný v zásadě vůbec; egyptský vládnoucí režim s ohledem na studium svých dějin druhé poloviny 20. století dlouhodobě uplatňuje značně restriktivní politiku, zejména pokud jde o témata související s diplomacií a zahraniční politikou (BYRNE 2020). Tyto fondy nejsou zpřístupněné pro veřejnost ani v Libanonu, kde část dokumentů navíc byla zničena v průběhu libanonské občanské války.

V zásadě tedy jedinou zemí, kde lze bez větších omezení provádět výzkum, je Jordánsko, jež stejně jako Česká republika zpřístupňuje badatelům většinu dokumentů starších třiceti let (HAZINE 2019). Československo-jordánské vztahy se však během studené války rozvíjely velmi pomalu a vzájemné interakce byly, až na kontakty s místní komunistickou stranou, značně omezené, o čemž ostatně svědčí nízký počet dokumentů k Jordánsku v českých archivech v porovnání s fondy věnovanými Izraeli, Egyptu, Libanonu či Sýrii. Proto by s ohledem na téma této studie neměla absence jordánských archivních zdrojů z hlediska dosažených závěrů představovat zásadní deficit.

Z výše uvedených důvodů a omezení tedy tato studie představuje ryze československou perspektivu sledovaných událostí. Pro zpracování tématu československé zahraniční politiky vůči vybraným aktérům arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967 budou použity klasické postupy a techniky historické vědecké práce tak, jak jsou definovány v odborné literatuře – především pak historický popis a metody indukce a dedukce, tak aby bylo možné co nejvěrněji na základě dostupných pramenů rekonstruovat historickou skutečnost (VEYNE 2010: 27–36). Vzhledem k původu studovaných historických pramenů, které pocházejí především

z fondů Ministerstva zahraničních věcí ČR a ve všech případech jsou řádně označeny a katalogizovány, není zpochybňován charakter jejich autenticity a pravosti. Bylo by však na místě konfrontovat informace dostupné v archivních materiálech se vzpomínkami pamětníků za pomoci metod orální historie, ale to je vzhledem k odstupu více než padesáti let, které dělí současnost od studovaných událostí, téměř nemožné vzhledem ke skutečnosti, že většina pamětníků studovaných událostí již nežije.

S ohledem na obsah těchto dokumentů je však nutné reflektovat otázku vnitřní kritiky studovaných pramenů neboli hodnocení obsahu pramene. Týká se to především období první poloviny padesátých let 20. století, kdy v důsledku probíhajících politických procesů v Československu docházelo ze strany státních institucí k manipulaci s fakty, v některých případech dokonce k vědomým lžím. Tyto nesrovnalosti byly ostatně potvrzeny samotnými československými úřady při revizích politických procesů o dekádu později. Poněkud méně explicitní, ale přesto při detailnějším studiu patrné jsou manipulace s fakty v soudobých dokumentech vydávaných ministerstvem zahraničních věcí. Týká se to především zpráv shrnujících vývoj vzájemných vztahů mezi Československem a vybranými blízkovýchodními státy, kdy určité stěžejní události (československá pomoc Izraeli v roce 1948, diplomatický přístup Československa k Suezské krizi atd.) byly v pozdějších letech líčeny zcela odlišnou optikou, než jak je popisují dobové dokumenty. V případě, kdy se takové informační nesrovnalosti v dokumentech objeví, bude na ně v příslušných pasážích explicitně upozorněno.

KRÁTKÁ ETAPA ČESKOSLOVENSKO-IZRAELSKÉHO PŘÁTELSTVÍ

Československé diplomatické působení na Blízkém východě má kořeny již v období první československé republiky (1918–1938), kdy se nově vzniklému státu podařilo si vytvořit síť zastupitelských úřadů ve všech důležitých zemích regionu.³ Tato osa československé diplomacie se opětovně prosadila po skončení 2. světové války, kdy se znovuobnovený stát snažil alespoň částečně na svoje předchozí diplomatické a ekonomické působení na Blízkém východě navázat. Bezpečnostní a politická situace se v regionu po roce 1945 soustavně zhoršovala, postupem času zejména rozpory mezi sionistickým hnutím a jeho arabskými protivníky de facto nabyly podoby neoficiální občanské války (JOHNSON 1995: 508).

Československo v této době jednoznačně podporovalo sionistické hnutí na oficiální i neoficiální úrovni. Diplomaticky se jednalo především o podporu sionistů na platformě Organizace spojených národů (OSN), kde při jednání o budoucnosti mandátního území Palestina v listopadu 1947 československý zástupce diplomat Karel Lisický hlasoval pro *Plán na rozdělení Palestiny* mírně favorizující požadavky sionistického hnutí oproti těm arabským (RABINOVICH – REINHARZ 2008: 61–63). V kontextu neformální podpory jsou nejznámější dodávky zbraní a dalšího vojenského materiálu, které Československo sionistickému hnutí dodávalo navzdory vyhlášenému embargu OSN, přičemž finanční hodnota vzájemných smluv uzavřených v letech 1947 a 1948 dosáhla výše 144 mil. USD (DUFEK – KAPLAN – ŠLOSAR 1993: 51).

Rozhodnutí Československa dodávat sionistům zbraně a další materiál navzdory vyhlášenému mezinárodnímu embargu často bývá interpretováno jako významný příspěvek k vítězství Izraele v první arabsko-izraelské válce (GILBERT 2002: 175). Ve stejnou dobu usiloval o kontrakt na československé vojenské dodávky též Egypt, ale tato navrhovaná spolupráce se nakonec nerealizovala (AMZV 1949A: 1). Arabské země proti československé podpoře pro sionistické hnutí/Izrael opakovaně protestovaly jak formou oficiálních apelů, tak uveřejňováním kritických článků na adresu Československa v místním tisku. Tyto protesty sice zůstaly v zásadě bez odezvy, ale přesto se československé renomé v arabských zemích krátkodobě významně zhoršilo (AMZV 1949B: 1).

Československo též poskytlo na svém území vojenský výcvik židovským dobrovolníkům pod vedením majora Antonína Sochora; nejdůležitější roli v pozdější válce proti arabské koalici sehráli příslušníci letectva, ale z dostupných dokumentů vyplývá, že nějakou formou tréninku ve vojenských dovednostech – především ve střediscích Libavá, České Budějovice, Žatec a Stráž pod Ralskem – prošlo více než 1200 osob různých národností, 200 z nich mělo být příslušníky židovské domobrany známé pod označením Hagana (DUFEK – KAPLAN – ŠLOSAR 1993: 61–65; ZÍDEK – SIEBER 2009: 129).

Československá podpora sionistickému hnutí nebyla bezprostředně narušena ani událostmi komunistického převratu v únoru 1948, naopak v neoslabené formě pokračovala po několik dalších měsíců. Československo bylo mj. jednou ze zemí, které již tři dny po vyhlášení nezávislosti Státu Izrael, tedy 18. 5. 1948, de iure uznalo vznik židovského státu. Tento počín

navázal na stejný krok Sovětského svazu učiněný o den dříve (ZBOŘIL 2010: 278). V červenci 1948 se pak v Praze akreditoval jako první izraelský vyslanec v Československu Ehud Avriel (ZÍDEK – SIEBER 2009: 128), československé vyslanectví v Tel Avivu pod vedením Eduarda Goldstücker a začalo oficiálně fungovat od ledna 1950 (GOLDSTÜCKER 2005: 40–42).

Důvody pro takto rozsáhlou československou podporu sionistickému hnutí lze hledat hned v několika různých rovinách. V první řadě existovala určitá naděje, že Izrael by se ve střednědobém výhledu mohl stát, pokud ne přímo satelitem východního bloku na Blízkém východě, tak alespoň jeho spojencem. K těmto očekáváním přispěl zejména fakt, že izraelské politice v prvních dekádách existence židovského státu dominovala levicová Strana práce (Mapaj) vedená prvním izraelským premiérem Davidem Ben Gurionem (KRAMMER 1974: 46–47). Kromě Strany práce měly v prvních desetiletích po vyhlášení nezávislosti tradičně alespoň několik poslaneckých mandátů v izraelském parlamentu ještě další dvě levicové strany: Mapam a Komunistická strana Izraele (AMZV 1954B: 2).

Současně, a samozřejmě se zvýšenou intenzitou po únorovém převratu 1948, byla pomoc sionistickému hnutí oficiálně zdůvodňována nutností podporovat na Blízkém východě skupiny bojující proti britskému imperialismu, jak ve svých memoárech uvedl Ehud Avriel k popisu vyjednání s ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem a jeho pozdějším nástupcem v této funkci Vladimírem Clementisem na podzim 1947, kterých se ještě před otevřením izraelského vyslanectví v Praze zúčastnil jako zvláštní emisar (AVRIEL 1975: 335). V neposlední řadě se při analýze důvodů pro velkorysou československou pomoc sionistickému hnutí/Izraeli objevují důvody ryze pragmatické. V určitých případech se též jednalo o způsob, jak Československo mohlo získat nedostatkové devizové prostředky, protože výše uvedené vojenské dodávky byly uhrazené v amerických dolarech (AMZV 1954B: 17).

V této době se ještě významněji nerozvinuly vztahy mezi východním blokem a arabskými státy, a to hlavně kvůli značným ideologickým rozdílům, protože konzervativní režimy vládnoucí v těchto zemích považovaly komunismus za potencionálně nebezpečný pro své vlastní mocenské postavení a zájmy. Země jako Egypt, Jordánsko nebo Irák sice formálně získaly po 2. světové válce nezávislost, avšak vládnoucí režimy představované

egyptským králem Farúkem, jordánským králem Abdalláhem I. a iráckým králem Fajsalem II. koncem čtyřicátých let stále udržovaly silné vazby na Velkou Británii (VÍCE VIZ BALFOUR-PAUL 1994). Další země regionu jako Libanon, Írán, Turecko a Saúdská Arábie již navázaly partnerství s USA, které vedle propagace svých ekonomických zájmů v oblasti usilovalo o zamezení pronikání komunismu na Blízký východ (VÍCE VIZ HAHN 2004).

Z těchto důvodů se zde možnosti pro rozvoj vzájemných vztahů jeví z pohledu východního bloku jako značně limitované, i když jednotlivé státy většinou měly v oblasti alespoň omezené diplomatické zastoupení. Teprve postupem času se začalo emancipovat palestinské osvobozenecské hnutí, jež však od svých počátků bylo politicky a ideologicky značně roztržštěné, a proto až do vzniku palestinských osvobozenecských hnutí v šedesátých letech Palestince oficiálně politicky reprezentoval jordánský král⁴ (BAUMGARTEN 2005: 27–28).

PŘEHODNOCENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO PŘÍSTUPU K AKTÉRŮM ARABSKO-IZRAELSKÉHO KONFLIKTU

Přístup východního bloku k arabsko-izraelskému konfliktu se zásadně změnil na počátku padesátých let 20. století, kdy Sovětský svaz od základu přehodnotil svou politiku jak vůči arabským zemím, tak zejména k Izraeli. V této době již bylo zjevné, že vedoucí představitelé židovského státu usilují spíše o posílení vazeb se západním než s východním blokem. I když izraelská diplomacie zejména s ohledem na židovskou diasporu ve střední a východní Evropě usilovala o udržení dobrých vztahů s východním blokem, situace se postupně začínala zhoršovat, přičemž bylo možné identifikovat narůstající proti-izraelské postoje a sílící antisemitismus ve státních médiích.

Za zlomové události jsou v tomto ohledu obvykle považovány vykonstruované procesy s židovskými lékaři v SSSR (RUCKER 2001: 200–212) a proces s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským a jeho spolupracovníky v Československu (VÍCE VIZ KAPLAN 1992; STRÖBINGER 1991). Tyto procesy se nesly ve znamení otevřeného nepřátelství vůči Izraeli, přičemž příslušníci židovských komunit nacházející se na území států východního bloku byli a priori považováni za neloajální a potencionálně nebezpečné.⁵ Prokuratura rovněž účastníky vykonstruovaných procesů obviňovala ze

špionáže pro západní země, snah poškodit socialistický charakter státního režimu a v neposlední řadě z vlastizrady.

Jednou ze zásadních překážek československo-izraelských vztahů v první polovině padesátých let se stalo zatčení a odsouzení dvou izraelských občanů, Mordechaje Orena a Šimona Orensteina, na konci roku 1951 na území Československa. Oba muži byli následně nuceni vypovídat v procesu proti R. Slánskému. Jejich kauzy vzbudily o to větší pozornost, že Oren v době svého zatčení v Československu zastával post poslance izraelského parlamentu za levicovou stranu Mapam, jeho bratranec Orenstein působil jako nezávislý obchodník mezi západním a východním blokem, ale v předchozích letech byl zaměstnancem izraelského vyslanectví v Praze. Odsouzení obou mužů v roce 1953 ve vykonstruovaných procesech, v Orenově případě na patnáct let odnětí svobody a v Orensteinově případě na doživotí, vyvolalo v Izraeli velmi negativní ohlasy (ABS 1953A: 38; ABS 1953B: 11). Po označení izraelského chargé d'affaires v Praze Arieiho Kubovyho za personu non grata a jeho urychleném odjezdu z Československa se vzájemné vztahy propadly na naprosté minimum (AMZV 1952B: 1–2).

Tento trend ještě posílily aktivity radikální pravicové sionistické skupiny Království izraelské, která jako formu nesouhlasu s represemi židovského obyvatelstva v zemích východního bloku provedla na přelomu let 1952 a 1953 násilné útoky na budovy ambasád Československa a Sovětského svazu v Tel Avivu. V případě Československa došlo sice jen k menším škodám na majetku, ale přesto si českoslovenští představitelé na útoky prostřednictvím diplomatických nót opakovaně stěžovali a nepřímo obviňovali izraelskou vládu z podpory nebo dokonce přípravy těchto činů, ačkoliv pro nic z toho neexistovaly důkazy (AMZV 1952C). Z dostupných materiálů vyplývá, že Československo v této době zvažovalo přerušení vzájemných vztahů s Izraelem jako reakci na tyto útoky. Nakonec se však po poradě se sovětskými představiteli rozhodlo své vyslanectví v Tel Avivu zachovat, příčiny je nutné hledat především v pragmatických důvodech. Důležitým faktorem byla mj. skutečnost, že diplomatická mise v Tel Avivu sloužila jako informační základna o Blízkém východě pro Československo v době, kdy většina ostatních diplomatických misí v oblasti byla v důsledku politických čistek de facto paralyzována a neposílala do Prahy téměř žádné depeše.⁶

V této době ještě neexistovalo samostatné palestinské osvobozené hnutí, nicméně postupně se mezi Palestinci začaly etablovat výrazné osobnosti, které v pozdějších letech zaujaly čelná místa v různých palestinských organizacích. Ve většině případů se jednalo o palestinské vysokoškolské studenty na univerzitách v Káhiře, Alexandrii, Damašku či Bejrútu (GHANEM 2013: 17). Jedním z nich byl pozdější palestinský vůdce Jásir Arafat, který v letech 1952–1956 zastával pozici prezidenta Generálního svazu palestinských studentů na univerzitě v Káhiře. Z titulu této funkce Arafat v roce 1956 jako mladý palestinský nacionalista společně se svým blízkým spolupracovníkem Saláfem Chaláfem poprvé navštívil Československo díky pozvání na mezinárodní studentský kongres, kde byl jedním z řečníků. Arafat právě v Praze údajně poprvé veřejně vystoupil v zahraničí s tradiční arabskou pokrývkou hlavy zvanou kúfíja, přičemž tento šátek se později stal jedním ze světoznámých symbolů palestinského národně osvobozené hnutí (DRDA 2004).

Konceptuální změnu v přístupu východního bloku k blízkovýchodnímu regionu přinesl nástup Nikity Chruščova do funkce vedoucího představitele Sovětského svazu po Stalinově smrti v roce 1953. Stěžejní důležitost v tomto kontextu mělo především jeho vystoupení na XX. sjezdu KSSS v roce 1956, kde Chruščov ve svém projevu nejenže kriticky zhodnotil stalinistické období a Stalinův kult osobnosti, ale rovněž deklaroval soupeření mezi Východem a Západem v klíčových oblastech světa, které však mělo vzhledem k hrozbě zničit jaderné války probíhat mírovou cestou (WILSON CENTER 1956). Nově nezávislé země tzv. Třetího světa měly představovat velmi důležité pole pro toto soupeření, protože se předpokládalo, že kromě samotných supervelmocí se do něj nějakým způsobem zapojí též satelitní státy. Současně sovětské vedení v oficiální propagandě zdůrazňovalo, že východní blok se oproti západním zemím nikdy nepodílel na procesu kolonizace. Naopak doktrína socialismu měla ze své podstaty propagovat rovnost mezi všemi lidmi, což ji pro nově dekolonizované země mělo dle Chruščova činit mimořádně atraktivní (DANNREUTHER 1998: 19–23).

S ohledem na politický a společenský vývoj na Blízkém východě tyto teze postupně některé arabské státy alespoň částečně akcentovaly, protože ve východním bloku viděly protiváhu v té době již v regionu značně nepopulárních evropských velmocí, především Velké Británie a Francie. Období padesátých let bylo na Blízkém východě ve znamení zásadních

politických změn, pro které se stal charakteristickým vzestup nových nacionalistických arabských vůdců. V roce 1952 padl královský režim v Egyptě v důsledku egyptské revoluce, v Sýrii panovalo od roku 1948 období politické nestability provázené řadou pučů, které nakonec ukončil až státní převrat uskutečněný stranou Baas v roce 1963, a konečně v roce 1958 došlo ke svržení irácké monarchie během převratu vedeného generálem Abdalem K. Kásimem. Všechny tyto změny zásadně ovlivnily mocenské rozložení sil v regionu a měly své dopady také na vztahy zasažených zemí s oběma bloky supervelmocí (KAMRAVA 2005: 70–72).

Jedním z nejvlivnějších nových arabských vůdců se stal Gamál Násir, který se v roce 1952 nejprve osobně podílel na vojenském převratu vedoucím ke vzniku Egyptské republiky provedeným hnutím Svobodných důstojníků, aby o dva roky později definitivně převzal vedení této země. Od počátku svého působení ve vysoké politice kladl Násir důraz na protiimperialistický narativ, který se často objevoval v jeho veřejných projevech, přičemž kritika směřovala především na koloniální aktivity evropských velmocí ve světě. I to byl jeden z důvodů, proč stál Násir spolu s Titem, Sukarnem a Nehruem u vzniku Hnutí nezáčastněných zemí (1961), jehož myšlenkové počátky lze datovat právě do padesátých let s deklarovaným cílem zůstat mimo studenoválečné soupeření (VÍCE VIZ DINKEL-SKINNER 2019).

Navzdory proklamovaným snahám o neutralitu Blízký východ zůstal zapojený do studené války se značnou intenzitou, přičemž právě Egypt za Násirovy vlády dokázal mezi oběma bloky supervelmocí poměrně efektivně pragmaticky lavírovat. Tyto změny politických strategií velmi názorně demonstruje právě vývoj bilaterálních vztahů mezi Československem a Egyptem. Bezprostředně po jeho mocenském vzestupu československá diplomacie hodnotila Násira se značným podezřením a kriticky sledovala jeho vazby na Spojené státy americké, které se spolu s Velkou Británií zavázaly přispět na Násirem propagovanou výstavbu Asuánské přehrady (KAMRAVA 2005: 94). Přesto to byl nakonec právě Násirův Egypt, se kterým Československo jako první z arabských zemí uzavřelo v roce 1955 smlouvu o vojenské spolupráci. Reálně tato dohoda též reagovala na vznik vojensko-politické aliance Bagdádský pakt, jejímiž členy se staly Velká Británie, Irák, Írán, Turecko a Pákistán, a kterou východní blok chápal jako projekt s cílem navýšit britský politický vliv v oblasti (SANJIAN 1997: 226–227).

Co však mělo z dlouhodobého hlediska ještě větší důležitost, byla skutečnost, že uzavření československo-egyptské smlouvy, jejíž součástí byla dohoda o dodávkách zbraní a dalšího vojenského materiálu ve výši 398 mil. Kčs (ZÍDEK – SIEBER 2009: 57), byl vytvořen určitý precedens, protože Československo postupně uzavřelo podobné smlouvy s dalšími vybranými státy v regionu: např. Jemen (1956), Egypt (1957), Irák (1959), Afghánistán (1960), Sýrie (1962) a Alžírsko (1963). Kromě samotných dodávek zbraní a vojenského materiálu rovněž došlo k dohodě ohledně vyslání československých vojenských expertů do Egypta, kteří měli proškolit egyptskou armádu v používání této vojenské techniky (NA 1955: 1–2).

Vzhledem k tomu, že Egypt jevil velký zájem v této formě spolupráce pokračovat, byl v roce 1958 schválen plán vybudovat v Káhiře s československou pomocí Vojenskou technickou akademii (VYHLÍDAL 2010: 99–112). Československo-egyptská smlouva z roku 1955 uzavřená pod patronátem Sovětského svazu tak bývá často interpretována jako zásadní milník nejen československé blízkovýchodní politiky, ale rovněž jako definitivní stvrzení aktivního přístupu východního bloku vůči regionu Blízkého východu, kde do budoucna měla být stále větší snaha spolupracovat s těmi státy, které jeví alespoň nějakou ochotu aplikovat ve svých zemích principy socialismu (KOURA 2021: 516–533; RICHTEROVÁ – PEŠTA – TELEPNEVA 2021: 90–108). Během roku 1956 Československo s Egyptem uzavřelo další tři dohody o dodávkách vojenského materiálu v hodnotě více než půl miliardy Kčs (NA 1956: 1–2).

Ve svých důsledcích průlomová smlouva o dodávkách československých zbraní Egyptu přispěla k vydláždění cesty k Suezské krizi o rok později. Západní velmoci sledovaly narůstající vojenskou kooperaci mezi Egyptem a východním blokem se značným podezřením, byť Násir a okruh jeho nejbližších spolupracovníků vždy vystupovali primárně jako pragmatičtí politici. Byli ochotni spolupracovat se Sovětským svazem, Československem a dalšími zeměmi východního bloku, pokud jim to přinášelo politické či vojenské výhody, ale sám Násir nikdy neprojevil zájem přijmout komunistickou ideologii, naopak egyptské komunisty vnímal jako opozici vůči svému režimu a soustavně je podroboval represím (DANNREUTHER 1998: 28). Přesto se USA spolu s Velkou Británií v reakci na dohodnuté dodávky vojenského materiálu z Československa rozhodly stáhnout příslibenou finanční pomoc Egyptu určenou na výstavbu Asuánské přehradu. Mimo jiné v reakci na toto politické rozhodnutí Násir zahájil asertivní politiku nejprve vůči

Izraeli prostřednictvím blokády přístavu Ejlat a posléze známým znárodněním Suezského průplavu v červenci 1956 na úkor většinových britských a francouzských koncesionářů (ZELIKOW – MAY 2018: 121).

Události Suezské krize, která eskalovala 29. 10. 1956 po zahájení izraelské vojenské operace Kadeš zaměřené na ovládnutí strategických území na Sinaji následované předem dohodnutou intervencí britsko-francouzské koalice na území Egypta, jen potvrdily prohlubující se přátelské vazby mezi Násirovým režimem a východním blokem (MORRIS 2011: 291). Sovětský svaz nejenže veřejně deklaroval plnou podporu egyptské straně, ale současně na mezinárodní scéně tvrdě prosazoval okamžité stažení britských, francouzských a izraelských vojenských jednotek z obsazených strategických území v Egyptě. Zůstává samozřejmě otázkou, jak vážně byly míněny Chruščovovy výhrůžky, že v případě pokračující vojenské přítomnosti protiegyptské koalice v zemi Sovětský svaz vyšle jaderné rakety na Londýn, Paříž a Tel-Aviv (SMOLANSKY 1965: 581–605), faktem nicméně zůstává, že sovětský nátlak přispěl k tomu, aby Suezská krize navzdory vojenské porážce skončila pro Egypt jednoznačným diplomatickým vítězstvím a nárůstem Násirovy prestiže jako bojovníka proti imperialismu především v zemích tzv. Třetího světa.

Československo v průběhu Suezské krize postupovalo v souladu se sovětským vedením, tedy jednoznačně podporovalo egyptskou stranu. Proto se v interních a posléze také veřejných prohlášeních objevovala bezvýhradná podpora Násirových politických kroků, kdy i samotné znárodnění Suezského kanálu, které mezinárodně vzbudilo tolik kontroverzí, bylo interpretováno jako legitimní právo egyptské vlády. Vojenskou operaci Izraele, Francie a Velké Británie pak Československo označovalo za neoprávněnou agresi. Jako demonstraci své podpory pro Egypt vedle těchto verbálních vyjádření Československo zmrazilo své bilaterální vztahy s Izraelem, i když v tomto případě ještě nevyhrožovalo přerušением vzájemných diplomatických vztahů. Několik měsíců bezprostředně po Suezské krizi však došlo k pozastavení výdeje výstupních víz pro všechny československé občany židovského původu bez výjimky (AMZV 1964: 1). Po skončení Suezské krize se pak Československo intenzivně zapojilo do znovuvyzbrojení a zkvalitnění úrovně egyptské armády.

Přes tuto výraznou podporu došlo v druhé polovině padesátých let k určitému ochlazení v československo-egyptských vztazích. Důležitým ideologickým projektem, který Egypt pod vedením prezidenta Gamála Násira na Blízkém východě zahájil, bylo hnutí panarabismu neboli vše-arabského nacionalismu. Jako konkrétní příklad dobového panarabismu lze uvést projekt Sjednocené arabské republiky (SAR) z roku 1958, což byla federace Egypta a Sýrie, k níž se výhledově měly připojit další blízkovýchodní státy. Nakonec tak verbálně učinil jen Jemen, ale projekt samotný reálně neměl dlouhého trvání, protože již v roce 1961 Sýrie federaci opustila. Panarabismus ve své původní podobě měl zahrnovat i řešení palestinské otázky, protože pracoval s předpokladem zničení Izraele a následného připojení území židovského státu k SAR (BAUMGARTEN 2005: 28).

Československo vznik SAR sledovalo se značným znepokojením vzhledem k tomu, že si jej interpretovalo nejen jako snahu Egypta významně posílit své mocenské pozice v oblasti, ale především vedení SAR obviňovalo z antikomunistických postojů. Proto se hned od vyhlášení připojení Sýrie k SAR objevovala v interních československých dokumentech podezření, že by nové vedení země mohlo nepříznivě pohlížet na existenci Komunistické strany Sýrie a potenciálně perzekuovat její vedoucí představitele (NA 1961A: 1–3). Tyto obavy se následně potvrdily, protože skutečně došlo ke značným represím syrských komunistů, přičemž část z nich skončila ve vězení či v exilu (GINAT 2000: 156).

Na časté zatýkání a represe členů egyptské komunistické strany neustále upozorňovali ve svých pravidelných reportech členové diplomatického sboru na velvyslanectví v Káhiře (NA 1961A: 1–3). Navzdory všem rozporům nicméně vzájemná komunikace mezi SAR a východním blokem nikdy nedospěla do fáze otevřeného nepřátelství, někteří autoři hovoří spíše o určité neochotě ve vzájemných vztazích (DANNREUTHER 1998: 21). Například ve zprávě československého velvyslanectví v Káhiře z roku 1961 se objevuje značně kritická charakteristika Násirovy zahraniční politiky: „Jedním z projevů balancování je periodická aktivizace protikomunistické kampaně v tisku SAR, která se střídá s protizápadními prohlášeními Násira. Např. v roce 1955 byl Násir nucen přistoupit na hospodářskou a vojenskou spolupráci se socialistickými zeměmi v důsledku toho, že západní mocnosti zahájily hospodářskou blokádu Egypta a rovněž v souvislosti s těžkostmi při získání zbraní od Západu. Násir však zůstal antikomunistou“ (NA 1961B: 2–3).

Kromě represí komunistických stran vládními režimy v mnoha arabských státech na Blízkém východě, které bránily jejich legálnímu veřejnému působení a rozsáhlejším náborovým aktivitám, byla značnou komplikací jejich fungování též nízká míra podpory ze strany místního obyvatelstva. Zejména pro nábožensky orientované Arabů byla komunistická ideologie pro svůj důraz na ateismus považována za nepřijatelnou. Komunistická strana Izraele, která vedle Komunistické strany Libanonu jako jedna z mála komunistických stran na Blízkém východě mohla působit legálně, si sice kladla za cíl být společným politickým subjektem jak pro Židy, tak i pro Arabů, ale nikdy nedokázala překonat nedůvěru většiny arabského obyvatelstva, které ji považovalo za svého druhu sionistického agenta (AMZV 1959: 2). Jak Komunistická strana Izraele, tak Komunistická strana Libanonu nikdy v parlamentních volbách ve sledovaném období nezískaly významnější počet poslaneckých mandátů (NA 1965: 3).

Na počátku šedesátých let se nicméně vzájemné rozpory mezi východním blokem a Egyptem, resp. Sýrií, podařilo do značné míry uhladit, Československo mj. velmi pozitivně akcentovalo rozpad SAR v roce 1961, protože tento moment považovalo nejen za důkaz oslabení Násirova režimu, ale rovněž jako příležitost pro posílení pozic místních komunistů. Trend obnovení přátelských vztahů s Egyptem i Sýrií potvrdila každoročně narůstající politická, ekonomická, vojenská, kulturní a vzdělávací spolupráce. Kromě pokračujících dodávek zbraní a výcviku místních jednotek československými specialisty došlo k uzavření smluv o vybudování společných ryze civilních projektů. Z těch nejdůležitějších se jednalo např. o výstavbu ropné rafinérie v syrském Homsu v ceně více než 110 mil. Kčs (NA 1965: 3) nebo dodávky zařízení do elektrárny v egyptské Ismáilíje (AMZV 1967A: 1). Dlouhodobě pak Československo projevovalo zájem o zpracování egyptské bavlny, přičemž o této otázce proběhla série vyjednání (AMZV 1967B: 1–3). Došlo též k zahájení mnoha projektů kulturní a vědecké spolupráce, za nejznámější z nich lze považovat aktivity Československého egyptologického ústavu a stipendijní programy pro arabské studenty v Československu (VÍCE VIZ HANNOVÁ 2014).

Zlepšení vzájemných vztahů mezi Egyptem a východním blokem potvrdila série státních návštěv na nejvyšší úrovni. Nejdůležitější z nich byl příjezd Nikity Chruščova do Káhiry v roce 1964, kde se mu dostalo velmi srdečného uvítání. Na československé straně rovněž došlo k početným

oficiálním schůzkám mezi nejvyššími představiteli obou zemí, které měly veřejně stvrdit vzájemné přátelství. Z těch nejvýznamnějších lze uvést návštěvu egyptského premiéra Alí Sabrího v září 1964, který v Československu během setkání se svým protějškem Jozefem Lenártem podepsal dohodu o zřízení výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci mezi oběma zeměmi. O rok později do Československa zavítala parlamentní delegace Egypta vedená jejím předsedou Anvarem Sádátem, na niž navázala několikadenní státní návštěva československého prezidenta Antonína Novotného v Egyptě v listopadu 1966 (AMZV 1966: 1-3).

Oproti tomu vztahy mezi Československem a Izraelem v šedesátých letech zůstaly velmi chladné, i když ve srovnání se situací v padesátých letech přece jen došlo k dílčímu posunu např. ve zvýšení počtů udělování výstupních víz československým občanům židovského původu, kteří si přáli emigrovat do Izraele. Vzájemné zastoupení obou států ale stále fungovalo jen na nižší diplomatické úrovni chargé d'affaires, ekonomická výměna dlouhodobě neprobíhala vůbec, agenda kulturních a vědeckých vztahů se realizovala pouze na minimálně nutné základní úrovni (AMZV 1965A: 1). Neskrývaná averze československého režimu k Izraeli se zřetelně projevila na počátku šedesátých let, kdy československá vláda jen velmi neochotně reagovala na izraelskou žádost o poskytnutí důkazních materiálů pro připravovaný soudní proces s nacistickým zločincem Adolfem Eichmannem. Po dlouhém váhání byly důkazy nakonec předány jen neoficiální cestou přes Svaz bojovníků proti fašismu, protože československá vláda nechtěla veřejně ani naznačit jakoukoliv formu spolupráce s Izraelem (AMZV 1961). Podobně chladný a nepřátelský postoj československé diplomacie vůči židovskému státu byl charakteristický po celá šedesátá léta.

Ve stejné době se začaly postupně budovat vazby mezi státy východního bloku a palestinskými nacionalisty. V roce 1959 se Jásir Arafat spolu s dalšími palestinskými nacionalisty v Kuvajtu podílel na založení Palestinského národně osvobozenického hnutí (známé pod akronymem Fatah). Fatah se od počátku profiloval jako sekulární národně osvobozenické hnutí, přičemž někteří jeho členové sice inklinovali k levicovým ideologiím či přímo k marxismu, ale řadu dalších, včetně Arafata a jeho blízkých spolupracovníků jako Farúk Kadúmní či Chálíl al Wazír, lze považovat spíše za pragmatiky, kteří zahájili spolupráci s východním blokem v očekávání politické podpory a dalších potencionálních výhod (GHANEM

2013: 17–18). Původně samostatně působící jednotkou byla Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) založená ve východním Jeruzalémě v červnu 1964 Arabskou ligu s výraznou podporou egyptského prezidenta Násira, který OOP chápal jako protiváhu politickému působení jordánského krále Husajna I. v palestinské záležitosti. Jejím prvním předsedou se stal Ahmad Šukejrí, který OOP vedl první tři roky její existence, nicméně až do Šestidenní války organizace politicky značně podléhala právě egyptskému vlivu a nebyla fakticky nezávislým subjektem (IBID: 18).

Východní blok zpočátku pohlížel na palestinská nacionalistická hnutí jako potenciálně ideologicky nespolehlivě a v některých případech až příliš radikální skupiny. Během let však byl tento přístup postupně revidován a spolupráce s vybranými palestinskými skupinami se začala jevit spíše jako určitá příležitost k prosazování svého vlivu v oblasti mimo spolupráci s vybranými arabskými státy, přičemž zásadní roli v tomto názorovém posunu většiny zemí východního bloku sehrály události Šestidenní války (DANNREUTHER 1998: 30–31). Československo v této věci následovalo příklad Sovětského svazu, a především přes svou ambasádu v Bejrútu začalo komunikovat s představiteli Palestinců. Nakonec se nenaplnil původní předpoklad zaměřit spolupráci výhradně na palestinské komunisty, ale přesto postupně vzájemná komunikace ať už skrze ambasádu, nebo skrze rozvědku dosáhla značné intenzity.

Do jisté míry lze chápat rychlý rozvoj vztahů mezi československou diplomacií a zejména OOP jako v určitý protiklad ke stále chladným bilaterálním československo-jordánským stykům. Československý zástupce Josef Kalvoda, který zároveň působil jako velvyslanec právě na ambasádě v Libanonu, se akreditoval v Ammánu až v dubnu 1964. I po oficiálním navázání vzájemných diplomatických vztahů zůstal československý zastupitelský úřad jen minimálně personálně zastoupen a nevyvíjel tak v prvních letech existence zásadnější činnost, protože Československo nahlíželo na vládnoucí režim krále Husajna I. značně kriticky a nenacházelo spojující témata pro hlubší spolupráci (AMZV 1965B: 1–4).

Oproti tomu v srpnu 1964 došlo v Bejrútu k setkání mezi velvyslancem Kalvodou a předsedou OOP Šukejrím, který deklaroval svůj zájem podniknout v brzké době cestu do Sovětského svazu a dalších zemí východního bloku včetně Československa s cílem dojednat dodávky zbraní

pro OOP a vojenský výcvik pro členy této organizace. Byť Ministerstvo zahraničních věcí ČSSR tento požadavek interně předschválilo, nakonec po konzultaci se zástupci Sovětského svazu došlo k rozhodnutí Šukejriho návštěvu v Československu prozatím odložit (AMZV 1965C). Jednalo se nicméně o důležitý moment ve vzájemných vztazích svědčící o ochotě československé diplomacie podporovat OOP, na což v dalších letech palestiniští představitelé úspěšně navazovali.

REAKCE ČESKOSLOVENSKÉ DIPLOMACIE NA UDÁLOSTI ŠESTIDENNÍ VÁLKY

Šestidenní válka – neboli vojenský střet mezi Izraelem na jedné straně a Egyptem, Jordánskem a Sýrií na straně druhé, který proběhnul 5.–10. 6. 1967, – znamenala zásadní milník nejen s ohledem na další politický a bezpečnostní vývoj na Blízkém východě, ale rovněž pro soudobé mezinárodní vztahy. Z izraelského hlediska vítězství v Šestidenní válce přineslo významné územní zisky⁷ a nárůst vojenské prestiže, ale současně tento konflikt ve svých dlouhodobých důsledcích inicioval mnoho politických, diplomatických a v neposlední řadě bezpečnostních výzev nejen pro Izrael, ale též pro celý blízkovýchodní region (VÍCE VIZ LARON 2017).

Izraelská vláda od zahájení vojenských operací argumentovala nutností práva na sebeobranu s odůvodněním, že její tajné služby získaly informace o plánovaném útoku okolních arabských zemí na židovský stát. Část mezinárodního společenství nicméně rozporovala právo Izraele na preemptivní útok vůči Egyptu, Jordánsku a Sýrii s odůvodněním, že důkazy o připravované vojenské invazi těchto zemí nebyly dostatečné. Současně rezonoval argument porušení mezinárodního práva, protože dle výkladu Charty OSN izraelský postup v Šestidenní válce nenaplnil definici parametrů sebeobrany dle čl. 51 (UNITED NATIONS 1945). Tuto interpretaci událostí předkládaly nejen muslimské státy, které se vůči Izraeli ve většině případů ostře vymezovaly již od okamžiku jeho vzniku, ale postupně se k ní přiklonila většina států východního bloku včetně Československa.

Kritický postoj vůči izraelskému postupu v Šestidenní válce jasně ukázal projev nejvyššího představitele Sovětského svazu Leonida Brežněva pronesený na půdě Ústředního výboru Komunistické strany SSSR 20. 6. 1967. Dle Brežněva arabsko-izraelský konflikt měl obsahovat jak rysy boje

proti imperialismu a kolonialismu, tak prvky třídního boje. Z toho důvodu považoval za nutné, aby východní blok vyjádřil podporu arabským státům v jeho aktivitách proti Izraeli: „*S podporou dobře známých imperialistických západních kruhů, a prvořadě a především USA, tento případ izraelské agrese je dalším článkem v řetězu válekychtivé politiky mezinárodního imperialismu*“

(WILSON CENTER 1967).

Brežněvův projev tak jen oficiálně potvrdil předchozí stanovisko východního bloku, protože již 9. 6. 1967 se v Moskvě sešli představitelé SSSR, Bulharska, Československa, NDR, Maďarska, Polska, Rumunska a Jugoslávie, aby prodiskutovali společný postoj k událostem Šestidenní války. Na této schůzi se zástupci jednotlivých zemí, až na Rumunsko, dohodli na ostrém odsouzení izraelských vojenských aktivit a jednoznačné podpoře arabské protistrany. Rovněž během jednání odsouhlasili záměr vypovědět diplomatické vztahy s židovským státem, což v následujících dnech všechny výše uvedené státy s výjimkou NDR, která oficiální vztahy s Izraelem nikdy nenavázala, také učinily.

Jedinou výjimku mezi zeměmi východního bloku až do konce studené války představovalo Rumunsko, které se rozhodlo ponechat svou ambasádu v Tel Avivu otevřenou. Za rozhodnutím jít v případě reakce na Šestidenní válku do opozice proti oficiálnímu postoji Sovětského svazu je nutné vidět osobní iniciativu rumunského lídra Nicolae Ceausesca, který dlouhodobě usiloval o větší nezávislost Rumunska na sovětském vedení. V neposlední řadě mezi Izraelem a Rumunskem fungovala obchodní spolupráce, jež měla pro rumunskou ekonomiku nezanedbatelný význam

(STANCIU 2014: 782–783).

Z dostupných archivních dokumentů vyplývá, že Československo v reakci na Šestidenní válku v kontrastu s Rumunskem o jiné možnosti než přerušení diplomatických vztahů s židovským státem vůbec neuvažovalo. Československá diplomacie již v květnu 1967 varovala Izrael před zahájením vojenských operací a vyjádřila svou jednoznačnou podporu arabským státům: „*V souvislosti se současnou nebezpečnou situací na Blízkém a Středním východě je Ministerstvo zahraničních věcí zplnomocněno prohlásit, že vláda Československé socialistické republiky a její lid – stejně jako mírumilovné národy celého světa – má mimořádný zájem na zachování míru a bezpečnosti v této oblasti světa. Odsuzuje proto imperialistické intriky*

a válečné hrozby Izraele na adresu arabských zemí a vyslovuje arabskému lidu svou plnou solidaritu a podporu“ (NA 1967A: 2–3).

Hned první den vojenských operací, tedy 5. 6. 1967, československý prezident Antonín Novotný na sjezdu KSČ odsoudil izraelskou vojenskou operaci. O den později veřejně zaujala stejné stanovisko také československá vláda, která vyzvala Izrael k okamžitému uzavření příměří a zahájení vyjednávání o míru (AMZV 1967C: 2). Dne 7. června předal izraelský chargé d'affaires v Praze Jehuda Nassie zástupcům československého Ministerstva zahraničních věcí dopis izraelského premiéra Levyho Eškola adresovaný československému prezidentovi a předsedovi vlády. V tomto dopise Eškol uváděl důvody Izraele pro zahájení vojenské operace, které vysvětloval jako nutnou sebeobranu před plánovaným útokem Egypta, a zároveň žádal o širokou mezinárodní podporu (IBID: 1).

Českoslovenští představitelé však Eškolovy argumenty bryskně odmítli. V oficiální tiskové zprávě datované 8. 6. 1967 byl Izrael obviněn z agrese vůči arabským státům a nedodržování platných rezolucí OSN, což mělo ve svých důsledcích opravdu vést k vážnému ohrožení vzájemných vztahů s Československem (IBID: 3). V podobném duchu se nesl též dopis prezidenta Novotného svému egyptskému protějšku Gamálu Násirovi: „Agrese, kterou proti Vaší zemi i všemu arabskému lidu za podpory imperialistických kruhů a USA rozpoutal Izrael, vyvolala hluboké rozhořčení lidu i vlády ČSSR. Československý lid, který vždy stál na straně národů usilujících o svobodu, nezávislost a společenský pokrok, je přesvědčen, že lid Sjednocené arabské republiky i dalších arabských zemí zmaří za pomoci všech mírumilovných sil světa imperialistické spiknutí, jehož výrazem je izraelská agrese, a spravedlivá věc zvítězí. Jménem vlády a lidu ČSSR bych Vás chtěl ujistit naší solidaritou a plnou podporou“ (AMZV 1967D: 1).

V návaznosti na tuto diplomatickou komunikaci logicky následovaly další kroky československé diplomacie, jež 10. 6. 1967 zaslala izraelské vládě telegram *in claris*, ve kterém ji oficiálně informovala o přerušení vzájemných diplomatických vztahů. O den později byla z pražského ústředí zaslána depeše československému chargé d'affaires v Tel Avivu Jiřímu Skoumalovi s praktickými instrukcemi ohledně dalšího postupu. Prioritou byl okamžitý odlet veškerého personálu zastupitelského úřadu ze země a co nejrychlejší uzavření vyslanectví (AMZV 1967E). Po oficiálním přerušení diplomatických

vztahů Československo udržovalo kontakty s židovským státem na nejnižší možné úrovni, přičemž nutná základní vzájemná komunikace probíhala prostřednictvím zastupitelských úřadů Rakouska a Švédska.⁸

V souvislosti s Šestidenní válkou československé velvyslanectví v Damašku 24. 8. 1967 obdrželo diplomatickou nótu syrské vlády. Syrští představitelé v této nótě vyjádřili své poděkování za podporu, kterou se jim od socialistických zemí v době krize dostalo, a současně požádali o zastavení všech obchodních vztahů s Izraelem. Československo na tento apel reagovalo prohlášením, že jeho ekonomické vztahy s Izraelem jsou dlouhodobě na nulové úrovni, a proto by bylo možné uvažovat jediné o ukončení obchodní výměny mezi Československem a firmami vlastněnými židovskými majiteli v jiných státech (AMZV 1967F: 1–2). Již v říjnu 1967 pak na důkaz dobrých československo-syrských vztahů přijela do Československa syrská vojenská delegace vedená přímo ministrem obrany Hafízem Assadem, která kromě přijetí na nejvyšší úrovni předsedou vlády Jozefem Lenártem a ministrem národní obrany Bohumírem Lomským navštívila vojenskou akademii ve Vyškově a projevila zájem o dodávky zbraní a vojenského materiálu s cílem doplnit ztráty po Šestidenní válce, což bylo přislíbeno k dalšímu projednání (NA 1967B: 1–4).

V reakci na události Šestidenní války rovněž došlo k prohloubení emancipace palestinského národně osvobozenického hnutí na arabských státech, jež velká část palestinské veřejnosti vinila ze zodpovědnosti za drtivou porážku Izraelem. Šukejriho pozice ve vedení OOP se stala neudržitelnou. Byl vystřídán Jahjá Hamúdou a toho již v roce 1969 nahradil Jásir Arafat, který se postupně etabloval jako světově uznávaný symbol palestinského hnutí za nezávislost. Během Arafatova vedení došlo nejen k fúzi OOP s hnutím Fatáh, ale současně se OOP stala zastřešující platformou, v jejímž rámci se v období studené války volně integrovala další palestinská nacionalistická hnutí. V roce 1974 se pak OOP prohlásila za jedinou legitimní reprezentaci palestinského lidu a po několik dalších dekad zaujímal výsadní postavení s ohledem na reprezentaci Palestinců.

Navzdory dominantní roli OOP se po Šestidenní válce etablovaly další významné palestinské skupiny jako třeba marxistická Lidová fronta za osvobození Palestiny (LFOP) založená v létě 1967 Georgesem Habbášem. Od LFOP se v roce 1970 oddělilo její ultralevicové křídlo známé

pod označením Demokratická fronta za osvobození Palestiny (DFOP), která propagovala myšlenku vybudování samostatného palestinského státu prostřednictvím lidové revoluce. S těmito organizacemi československá diplomacie stejně jako s OOP a Fatáhem skrze své velvyslanectví v Bejrútu udržovala aktivní komunikaci a v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let jim poskytovala rozsáhlou diplomatickou, ekonomickou, vojenskou a v neposlední řadě také lékařskou asistenci. Vybraní představitelé těchto skupin Československo opakovaně navštěvovali buď s cílem dojednat konkrétní body spolupráce, nebo za účelem absolvování vojenského výcviku či léčebných pobytů. V květnu 1975 ÚV KSČ schválilo návrh na zřízení Kanceláře Organizace pro osvobození Palestiny v Praze v souvislosti s oficiální dvoudenní návštěvou Jásira Arafata v Československu, v únoru 1989 byla tato diplomatická mise v reakci na jednostranné vyhlášení nezávislosti Palestinského státu představiteli OOP v Alžíru oficiálně povýšena na velvyslanectví (AMZV 1975: 1).

ZÁVĚR

Izraelský postup v Šestidenní válce, a především ovládnutí nových území židovským státem dle očekávání okamžitě odsoudila většina muslimských zemí světa, současně se však jednalo o zlomový moment ve vztazích Izraele s řadou evropských států. Pro některé země západní Evropy v čele s Francií události Šestidenní války znamenaly potvrzení jejich příklonu k podpoře arabské strany konfliktu, evropské socialistické země, s výjimkou Rumunska, reagovaly okamžitým vypovězením diplomatických vztahů s Izraelem. Vzájemné vztahy s židovským státem v červnu 1967 vypovědělo rovněž Československo, je ale nutné konstatovat, že i když události Šestidenní války představovaly bezprostřední příčinu pro tento scénář, jednalo se spíše o vyústění dlouhodobých trendů československé blízkovýchodní politiky a o potvrzení postupných změn v přístupech československé diplomacie k jednotlivým účastníkům arabsko-izraelského konfliktu.

Krátkou etapu československo-izraelského přátelství již na počátku padesátých let v důsledku politických procesů v Československu vystřídal ve vzájemných vztazích mezi oběma státy chlad, paranoia a zejména z československé strany více či méně otevřeně vyjadřované nepřátelství. V roce 1952 dokonce českoslovenští představitelé vážně uvažovali

o vypovězení diplomatických vztahů s židovským státem v reakci na útoky na československou ambasádu v Tel Avivu provedenou radikální pravicovou sionistickou skupinou Království izraelské. Nakonec se ale rozhodli udržet vzájemné diplomatické vztahy aktivní i nadále především s ohledem na důležitou informační pozici československého vyslanectví v Izraeli při monitorování politického vývoje na Blízkém východě.

V souvislosti se změnami politických režimů v Egyptě a v Sýrii v důsledku vojenských převratů v padesátých letech byla zahájena etapa sbližování se těchto států s východním blokem. Sovětský svaz a jeho satelity dlouhodobě usilovaly o šíření socialistické ideologie a obecně sféry svého vlivu, přičemž region Blízkého východu byl s ohledem na své geostrategické charakteristiky považován za jedno z důležitých polí střetu mezi supervelmocemi v probíhající studené válce. Příklon k arabským státům lze s ohledem na dosavadní praxi východního bloku považovat za důležitou změnu nejen v kontextu revize vztahů s Izraelem, ale v zásadě i s ohledem na změnu přístupu k celému blízkovýchodnímu regionu. Snaha šířit principy socialismu a rozšiřovat síť svých satelitů ve světě byla pro sovětskou zahraniční politiku charakteristická dlouhodobě. Po komunistickém převratu v únoru 1948 tyto základní teze akcentovalo rovněž Československo.

Důležitá změna, která nicméně přišla v polovině padesátých let, souvisela se snahou vytvořit síť spřátelených zemí především nově dekolonizovaného tzv. Třetího světa, které by byly ochotné alespoň částečně aplikovat principy socialismu. V této době se jedním z hlavních partnerů východního bloku na Blízkém východě stal Egypt pod vedením Gamála Násira, což jednoznačně potvrdila smlouva z roku 1955 o rozsáhlých dodávkách československých zbraní a dalšího vojenského materiálu této zemi. O necelý rok později se československá diplomacie bezvýhradně postavila na stranu Egypta v průběhu Suezské krize, kdy východní blok okamžitě odsoudil vojenskou invazi Francie, Izraele a Velké Británie na Sinajský poloostrov v reakci na znárodnění Suezského kanálu. Vztahy s Egyptem, resp. následně Spojenou arabskou republikou, však prošly určitými zvraty, protože státy východního bloku opakovaně kritizovaly neochotu vedoucích představitelů SAR plně přijmout a aplikovat socialistickou ideologii stejně jako represe a věznění arabských komunistů.

Oproti tomu vztahy s Jordánskem a Libanonem po celé sledované období charakterizovala značná rezervovanost, a to zejména z toho důvodu, že tyto země byly známé svým prozápadním směřováním a úzkými vazbami na Velkou Británii a Francii, resp. USA. Československo tak oproti západním zemím nikdy nemělo rozsáhlejší formu komunikace s jordánským vedením reprezentovaným králem Husajnem I., jenž byl v této době obecně uznávaný jako hlavní reprezentant Palestinců. To však neznamená, že by palestinské otázky československá diplomacie nevěnovala bližší pozornost. Zejména po zhoršení vzájemných vztahů s Izraelem na počátku padesátých let se i tato linie československé blízkovýchodní politiky začala postupně rozvíjet.

Zpočátku se předpokládalo, že nástrojem pro vzájemné vztahy by se mohla stát společná platforma komunistických stran, z řady důvodů však tento typ spolupráce nikdy příliš nefungoval. Československo nakonec revidovalo myšlenku podporovat výhradně arabské komunisty a začalo se v šedesátých letech soustředit na rozvoj vztahů s postupně se emancipujícím palestinským osvobozeneckým hnutím. Československá diplomacie prostřednictvím svého zastupitelského úřadu v Bejrútu udržovala pravidelnou komunikaci jak s představiteli hnutí Fatah, tak zejména s OOP, která se později etablovala jako zastřešující organizace pro většinu palestinských národně-osvobozeneckých hnutí. Během relativně krátké doby pak palestinské národně-osvobozenecké hnutí získalo celosvětově politickou, ale často též velkou společenskou a mediální podporu, kdy se někteří představitelé palestinských organizací jako Jásir Arafat nebo Lejla Chálidová stali v mnoha zemích svého druhu populárními ikonami. V následujících letech byly československými představiteli opakovaně odmítány všechny izraelské apely na jakoukoliv formu zlepšení vzájemných vztahů, oproti tomu spolupráce se spřátelenými arabskými státy a vybranými palestinskými skupinami se krok za krokem stále více a více zintenzivňovala a byla považována za jednu z důležitých linií československé blízkovýchodní zahraniční politiky.

Definitivní diplomatický rozkol Československa s Izraelem pak přišel v roce 1967 v reakci na Šestidenní válku, kdy českoslovenští představitelé jednoznačně podpořili arabskou stranu konfliktu. Současně tento moment potvrdil zjevnou snahu československé diplomacie koordinovat své zásadní zahraničněpolitické kroky se Sovětským svazem. To na jednu

stranu není úplně překvapivé, protože následovat sovětský příklad se od satelitních států do značné míry automaticky očekávalo, na druhou stranu příklad rozkolu s Izraelem ukazuje, že tomu nemuselo být bezpodmínečně vždycky. V tomto kontextu je pozoruhodná pozice Rumunska, které jako jediný ze sovětských satelitů v reakci na Šestidenní válku diplomatické vztahy s Izraelem nejenže nevyprovědlo, ale dokonce je udržovalo aktivní po celé zbývající období studené války.

Jak ukazují dostupné archivní dokumenty, Československo o nějaké formě alternativního přístupu v této době ani neuvažovalo a přerušení vzájemných diplomatických vztahů s židovským státem vnímalo jako jedinou možnou reakci na události Šestidenní války, což byl ostatně stav, který přetrval, stejně jako výhradně pro-arabská orientace československé blízkovýchodní politiky až do pádu komunistického režimu v Československu v důsledku událostí Sametové revoluce v roce 1989. Výše uvedené skutečnosti poukazují na to, že československá diplomacie po celé sledované období následovala postoje Sovětského svazu a nejevila velkou snahu o rozvoj vlastních stanovisek ke klíčovým mezinárodním otázkám souvisejícím s arabsko-izraelským konfliktem. Tento stav zůstal zachován i v období šedesátých let, kdy v československé společnosti probíhal proces částečného politického a společenského uvolňování vrcholící procesem tzv. Pražského jara. Československé blízkovýchodní politiky se však tyto změny příliš nedotkly a v přístupu k jednotlivým aktérům arabsko-izraelského konfliktu tak zůstaly zachovány trendy předchozích let.

Současně je však nutné zdůraznit, že navzdory nezpochybnitelné sounáležitosti s prioritami sovětského přístupu vůči Blízkému východu v prvních dvou dekádách studené války, Československo představovalo v regionu důležitého a vlivného hráče, který se zde významně angažoval politicky, vojensky, ekonomicky, kulturně a v neposlední řadě též ideologicky. Největší pozornost pochopitelně získávaly československé aktivity, které přímo ovlivnily soudobé politické události jako např. československá pomoc při vzniku Státu Izrael, československo-egyptská smlouva z roku 1955 nebo pozdější dodávky vojenského materiálu některým arabským zemím. Československo se nicméně rovněž angažovalo v řadě dalších projektů souvisejících s ekonomickým rozvojem vybraných blízkovýchodních zemí, kulturními a vzdělávacími aktivitami. Bilaterální vztahy Československa s konkrétními blízkovýchodními aktéry během studené války tak měly

značnou důležitost pro vývoj nově dekolonizovaných států Blízkého východu a rovněž pro celkovou reputaci východního bloku v tomto světovém regionu.

POZNÁMKY

- 1 V posledních letech získaly značný ohlas např. kniha Philipa Muehlebecka *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968* (2015) a studie Jana Koury *Czechoslovakia and the 'Cyprus issue' in the Years 1960–1974: Secret Arms Deals, Espionage, and the Cold War in the Middle East* publikovaná v časopisu *Middle Eastern Studies* (2021).
- 2 Důležitými publikacemi z poslední doby k této problematice jsou např. kolektivní monografie *Warsaw Pact Intervention in the Third World: Aid and Influence in the Cold War* (2018) editovaná Philipem Muehlenbeckem a Natalii Telepnevou a článek Jana Koury *A Prominent Spy: Mehdi Ben Barka, Czechoslovak Intelligence, and Eastern Bloc Espionage in the Third World during the Cold War* zveřejněná v časopisu *Intelligence and National Security* (2020).
- 3 Československý konzulát v Jeruzalémě zahájil svou faktickou činnost v roce 1925 (AMZV 1952a: 1). Ve stejné době na Blízkém východě začaly fungovat také československé zastupitelské úřady v Káhiře (1923) a v Bejrútu (1926), v nearabských státech regionu pak československé zájmy diplomaticky zastupovala vyslanectví v Teheránu (1930) a diplomatická mise v Istanbulu (1925), později přesunutá do Ankaru.
- 4 Prvním jordánským králem byl Abdalláh I. (1921–1951), po jeho zavraždění v Jeruzalémě jej krátce vystřídal jeho syn Talál (1951–1952). Ten však ze zdravotních důvodů po roce vlády rezignoval v prospěch svého syna Husajna I. (1952–1999). Husajn I. je považován za jednoho z klíčových blízkovýchodních politických představitelů, kteří se ve druhé polovině 20. století aktivně angažovali jak v palestinské věci, tak v průběhu arabsko-izraelského konfliktu.
- 5 Jednou z obětí politických procesů se mj. stal bývalý československý vyslanec v Izrael Eduard Goldstücker, což v Izraeli vzbudilo značnou pozornost. Goldstücker byl původně odsouzen na doživotí, ale postupně mu byl trest zmírňován (Goldstücker 2005: 58–62).
- 6 Československé velvyslanectví v Káhiře v letech 1951–1954 fungovalo jen sporadicky. Ambasáda nebyla schopná podávat průběžné informace ani o tak zásadní události, jakou bylo svržení krále Farúka I. v červenci 1952. Podobně po roce 1948 stagnovala diplomatická činnost československého vyslanectví v Bejrútu, větší aktivitu začal tento zastupitelský úřad vyvíjet až po personální konsolidaci v polovině padesátých let.
- 7 Jednalo se konkrétně o Západní břeh Jordánu, Pásmo Gazy, Sinaj a Golanské výšiny. Sinajský poloostrov byl navrácen Egyptu jako součást mírových dohod z Camp Davidu (1978), ostatní území jsou do současnosti pod izraelskou správou.
- 8 Rakousko oficiálně zastupovalo zájmy ČSSR v Izraeli, oproti tomu Švédsko zájmy Izraele v ČSSR.

ZDROJE

- A ABS (1953a): Vyšetřovací spis ORENSTEIN ŠIMON, karton č. 2, čj. ZV-171 MV, Praha, 7. 8. 1953.
- ABS (1953b): Zvláštní vyšetřovací spisy – archivní protokol, karton č. 1, čj. ZV-82, Praha, 9. 10. 1953.
- Adamec, Jan (2013): Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955–1989. *Les Cahiers Sirice*, Vol. 10, No. 1, 2013, s. 69–81.

- AMZV (1949a): Teritoriální odbory-obyčejné (TO-O), 1945–1954, Izrael, karton č. 10, čj. sine, Praha, 6. 1. 1949.
- AMZV (1949b), TO-T, 1945–1959, Palestina, karton č. 2, čj. 103532, Káhira, 17. 2. 1949.
- AMZV (1952a): TO-O, 1945–1959, Izrael, karton 9., čj. 106143, Praha, 27. 2. 1952.
- AMZV (1952b): TO-O, 1945–1959, Izrael, karton 2, čj. 141191, Praha, 6. 12. 1952.
- AMZV (1952c): TO-O, 1945–1954, Izrael, karton č. 1, čj. 139812, Tel Aviv, 6. 12. 1952.
- AMZV (1954a): Teritoriální odbory-tajné (TO-T), 1945–1954, Izrael, karton č. 1, čj. 421252, Praha, 3. 11. 1954.
- AMZV (1954b): TO-T, 1945–1954, Izrael, karton č. 1, čj. 414306, Tel Aviv, 5. 7. 1954.
- AMZV (1959): TO-T, 1955–1959, Izrael, karton č. 3, čj. 0233, Tel Aviv, 13. 9. 1959.
- AMZV (1960): TO-O, 1960–1964, Izrael, karton č. 1, čj. 129510, Praha, 11. 11. 1960.
- AMZV (1960): TO-T, 1960–1964, Libanon, karton 2, čj. 099, Bejrút, 14. 6. 1960.
- AMZV (1961): TO-T, 1960–1964, Izrael, karton č. 1, čj. 021664, Praha, 13. 1. 1961.
- AMZV (1964): TO-T, 1960–1964, Izrael, karton č. 1, čj. 029635, Praha, 12. 11. 1964.
- AMZV (1964): TO-T, 1960–1964, Libanon, karton č. 2, čj. 0122, Bejrút, 24. 6. 1962.
- AMZV (1965a): TO-T, 1965–1969, Izrael, karton č. 1, čj. 027302, Praha, 26. 8. 1965.
- AMZV (1965b): TO-T, 1965–1969, Libanon, karton č. 1, čj. 0102/65, Bejrút, 8. 6. 1965.
- AMZV (1965c): TO-T, 1965–1969, Libanon, karton č. 1, čj. 027387, Bejrút, září 1965.
- AMZV (1966): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 3, čj. 124635, Káhira, 6. 11. 1966.
- AMZV (1967a): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 1, čj. 132742, Praha, 24. 5. 1967.
- AMZV (1967b): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 1, čj. 1327, Praha, 11. 8. 1967.
- AMZV (1967c): TO-T, 1965–1969, Izrael, karton č. 1, čj. 024225, Praha, 8. 6. 1967.
- AMZV (1967d): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 3, čj. 111921, Praha, 11. 6. 1967.
- AMZV (1967e): TO-T, 1965–1969, Izrael, karton č. 1, čj. 024818, Praha, 12. 6. 1967.
- AMZV (1967f): TO-T, 1965–1969, Sýrie, karton č. 1, čj. 026044, Praha, 31. 8. 1967.
- AMZV (1975): TO-T, 1975–1979, Palestina, karton č. 1, čj. 016490, Praha, 20. 8. 1975.
- Avriel, Ehud (1975): *Open the Gates! The Dramatic Personal Story of 'Illegal' Immigration to Israel*. New York: Atheneum.
- B**
- Balfour-Paul, Glen (1994): *The End of Empire in the Middle East: Britain's Relinquishment of Power in Her Last Three Arab Dependencies*. Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press.
- Bareš, Ladislav – Gombár, Eduard – Veselý, Rudolf (2021): *Dějiny Egypta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Baumgarten, Helga (2005): The Three Faces/Phases of Palestinian Nationalism, 1948–2005. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 34, No. 4, s. 25–48.
- Bečka, Jiří – Mendel, Miloš (1998): *Islám a české země*. Olomouc: Votobia.
- Č**
- Čejka, Marek (2013): *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Barrister & Principal.
- D**
- Dannreuther, Roland (1998): *The Soviet Union and the PLO*. London: Palgrave Macmillan.
- Dinkel, Jürgen – Skinner, Alex (2019): *The Non-Aligned Movement: Genesis, Organization and Politics (1927–1992)*. Leiden: Brill.
- Drda, Adam (2004): Černobílý šátek si Arafat nasadil poprvé v Praze. *BBC Czech*, <http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/11/041111_cz_arafat_pckg.shtml>.

- Dufek, Jiří – Kaplan, Karel – Šlosar, Vladimír (1993): *Československo a Izrael v letech 1947–1953. Studie*. Praha: Doplněk.
- G
- Ghanem, Asad (2013): Palestinian Nationalism: An Overview. *Israel Studies*, Vol. 18, No. 2, s. 11–29.
- Gilbert, Martin (2002): *Izrael. Dějiny*. Praha: BB art.
- Ginat, Rami (2000): The Soviet Union and the Syrian Ba'th Regime: From Hesitation to Rapprochement. *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 2, 2000, s. 150–171.
- Goldstücker, Eduard (2005): *Vzpomínky: 1945–1968*. Praha: G plus G.
- H
- Hahn, Peter L. (2004): *Caught in the Middle East: U.S. Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1945–1961*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Hannová, Daniela (2014): Problémoví elegantí. Arabští studenti v Praze v 50. a 60. letech 20. století. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, Vol. 54, No. 2, s. 105–125.
- Hazine (2017): *National Library in Jordan*, <<https://hazine.info/tag/jordan-en/>>.
- Hopkins, Michael F. (2007): Continuing Debate and New Approaches in Cold War History. *The Historical Journal*, Vol. 50, No. 4, s. 913–934.
- I
- Israeli State Archives (2018): *Publications*, <https://catalog.archives.gov.il/en/?page_id=5381>.
- J
- Johnson, Paul (1995): *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy.
- K
- Kamrava, Mehran (2005): *The Modern Middle East: A Political History since the First World War*. Berkeley: University of California Press.
- Kaplan, Karel (1992): *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta.
- Kian Byrne (2020): A Survey of Middle East Archives: Egypt. Wilson Center, <<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/survey-middle-east-archives-egypt>>.
- Koura, Jan (2019): První, druhý, třetí svět... Studená válka jako globální fenomén. *Dějiny a současnost*, Vol. 41, No. 5, s. 16–18.
- Koura, Jan (2020): A Prominent Spy: Mehdi Ben Barka, Czechoslovak Intelligence, and Eastern Bloc Espionage in the Third World during the Cold War. *Intelligence and National Security*, Vol. 36, No. 3, s. 318–339.
- Koura, Jan (2021): Czechoslovakia and the 'Cyprus Issue' in the years 1960–1974: Secret Arms Deals, Espionage, and the Cold War in the Middle East. *Middle Eastern Studies*, Vol. 57, No. 4, s. 516–533.
- Krammer, Arnold (1974): *The Forgotten Friendship. Israel and the Soviet Bloc 1947–53*. Chicago: University of Illinois Press.
- L
- Laron, Guy (2017): *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East*. New Haven: Yale University Press.
- M
- Mendel, Miloš – Ostřanský, Bronislav – Rataj, Tomáš (2007): *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia.
- Morris, Benny (2011): *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–1998*. New York: Alfred A. Knopf.
- Muehlenbeck, Philip (2015): *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*. New York: Springer.
- N
- NA (1955): Ústřední výbor Komunistické strany Československa, kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného-II (ÚV KSČ KTAN-II), 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. M-006530-1955, Praha, 16. 11. 1955.
- NA (1956): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. M-002790-56, Praha, 19. 5. 1956.

- NA (1961a): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. sine, Damašek, 4. 12. 1961.
- NA (1961b): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. sine, Káhira, 1961.
- NA (1965): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Sýrie, karton č. 3, č. j. 022025, Damašek, 1965.
- NA (1967a): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Izrael, karton č. 109, čj. 111454, Praha, 25. 5. 1967.
- NA (1967b): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Sýrie, karton č. 3, čj. 3306, Praha, 9. 11. 1967.
- R
- Rabinovich, Itamar – Reinhartz, Jehuda (2008): *Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present*. Waltham, Massachusetts: Brandeis University Press.
- Richterova, Daniela – Pešta, Mikuláš – Telepneva, Natalia (2021): Banking on Military Assistance: Czechoslovakia's Struggle for Influence and Profit in the Third World 1955–1968. *The International History Review*, Vol. 43, No. 1, s. 90–108.
- Rucker, Laurent (2001): *Stalin, Izrael a Židé*. Praha: Rybka Publishers.
- S
- Sanjian, Ara (1997): The Formulation of the Baghdad Pact. *Middle Eastern Studies*, Vol. 33, No. 2, s. 226–266.
- Smolansky, Oles M. (1965): Moscow and the Suez Crisis, 1956: A Reappraisal. *Political Science Quarterly*, Vol. 80, No. 4, 1965, s. 581–605.
- Stanciu, Cezar (2014): Romania and the Six Day War. *Middle Eastern Studies*, Vol. 50, No. 5, s. 782–783.
- Ströbinger, Rudolf (1991): *Vražda generálního tajemníka: poslední Stalinův exemplární proces, soud s Rudolfem Slánským*. Brno: Petrov.
- U
- United Nations (1945): *United Nations Charter (full text)*, <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>>.
- ÚSTR (2018): *Chceme zpřístupnit ruské archivy, nelegitimizovat ruskou politiku*, <<https://www.ustr.cz/chceme-zpristupnit-ruske-archivy-ne-legitimizovat-ruskou-politiku/>>.
- V
- Veyne, Paul (2010): *Jak se píšou dějiny*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Vyhlídal, Milan (2010): Češi v Káhiře. Aktivní pomoc Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně při budování Military Technical College v Káhiře. *Historica Olomucensia*, Vol. 38, s. 99–112.
- W
- Wein, Martin (2019): *A History of Czechs and Jews: A Slavic Jerusalem*. London: Routledge.
- Westad, Odd Arne (2000): *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*. London: Routledge.
- Westad, Odd Arne (2002): The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms. *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4, s. 551–565.
- Wilson Center (1956): *Khrushchev's Secret Speech, 'On the Cult of Personality and Its Consequences', Delivered at the Twentieth Party Congress of the Communist Party of the Soviet Union*, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/115995.pdf?v=3c22b71b65bcbb9fdafadead9419e995>.
- Wilson Center (1967): *On Soviet Policy Following the Israeli Aggression in the Middle East*, <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112654>>.
- Z
- Zbořil, František (2010): *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges.
- Zelikow, Philip D. – May, Ernest (2018): *Suez Deconstructed: An Interactive Study in Crisis, War, and Peacemaking*. Washington, D. C.: Brookings Institution Press.
- Zídek, Petr – Sieber, Karel (2009): *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

NOTE

I would like to take this opportunity to thank the reviewers and the editors of the Czech Journal of International Relations whose comments helped to improve this article. This publication was made possible due to the support of the long-term conceptual development by the research organization Institute of Contemporary History of the Czech Academy of Sciences, RVO: 68378114.

AUTHOR BIOGRAPHY

Eva Taterova is a researcher at the Institute of Contemporary History of the Czech Academy of Sciences, Czech Republic. She earned her PhD in International Relations from Masaryk University, Czech Republic, and her M.A. degree in Middle Eastern Studies from Ben-Gurion University of the Negev, Israel. In the spring semester of 2017 she taught Czech history within the Frank A. Belousek Fellowship Program at the University of Nebraska-Lincoln, USA in the capacity of a visiting scholar. Her research interests include foreign policy and diplomacy of Czechoslovakia during the Cold War, the Arab-Israeli conflict, politics and history of the Middle East, and anti-Semitism in Central Europe.